

Inhalt / Inhoud / Content

Vorwort / Voorwoord / Foreword 9–11

David Breeze

Der Niedergermanische Limes: Welterbe seit 2021 / De Neder-Germaanse Limes: Werelderfgoed sinds 2021 / The Lower German Limes: World Heritage since 2021
Steve Bödecker, Rien Polak 15–17

Der Niedergermanische Limes im Überblick / De Neder-Germaanse Limes in vogelvlucht / The Lower German Limes in a nutshell
Jasper de Bruin, Christoph Eger, Michael Schmauder, Marenne Zandstra 20–28

Funde / Vondsten / Finds

- 1 Ein cananefatischer Veteran / Een Cananefaatse veteraan / A Cananefatian veteran .. 22
- 2 Ein Schuh als Opfergabe / Een schoen als offer / A shoe as a ritual deposit 36
- 3 Die Hand des Kaisers / De hand van de keizer / The hand of the emperor 38
- 4 Eine Puppe vom Rand des Imperiums / Een pop aan de rand van het rijk /
A doll at the edge of the empire 40
- 5 Die Schwertscheide des Zenturios / De zwaardschede van de centurio /
The centurio's sword scabbard 42
- 6 Eine exotische Göttin / Een exotische godin / An exotic goddess 44
- 7 Ein Brief an den Arzt / Een brief aan de dokter / A letter to the doctor 46
- 8 Das Gesicht aus dem Wasser / Het gezicht uit het water / The face from the water ... 48
- 9 Ein ausgemeißelter Kaiser / Een weggehakte keizer / An emperor cut off 50
- 10 Ein Signal vom Limes / Een signaal van de Limes / A signal from the Limes 52
- 11 Römische Frachtschiffahrt / Romeinse vrachtvaart / Roman cargo shipping 54
- 12 Ein Helm aus dem Fluss / Een helm uit de rivier / A helmet from the river 56
- 13 Zwanzig Männer verflucht! / Twintig mannen vervloekt! / Twenty men cursed! 58
- 14 Ein Altar für einen exotischen Gott / Een altaar voor een exotische god /
An altar to an exotic god 60
- 15 Glück im Unglück / Geluk bij een ongeluk / Fortunate accident 62
- 16 Hervorragend erhalten / Uitstekend geconserveerd / Excellently preserved 64
- 17 Eine Verbindung mit Nordafrika / Een connectie met Noord-Afrika /
A connection with North Africa 66

18	Münzschatz vom Domplatz / Muntschat van het Domplein / Coin hoard from Cathedral Square	68
19	<i>Fibula aus Britannia / Fibula uit Britannia / Fibula from Britannia</i>	70
20	Helme im Abfall / Helmen tussen het afval / Helmets among the rubbish	72
21	Der Wein des Kaisers / De wijn van de keizer / The emperor's wine	74
22	Hochrangiger Besuch / Hooggeplaatst bezoek / Highly placed visit	76
23	Im Gedenken an Salvia Fledimella / Ter herinnering aan Salvia Fledimella / In memory of Salvia Fledimella	78
24	Der Münzschatz von Ommeren / De muntschat van Ommeren / The coin hoard from Ommeren	80
25	Ein Gastmahl für die Ewigkeit / Een maaltijd voor de eeuwigheid / A meal for eternity	82
26	Pferdegeschirr aus dem Rhein / Paardentuig uit de Rijn / Horse harness from the Rhine	84
27	Schwertscheidenbeschläge aus Gelderland / Beslagstukken van zwaardschedes uit Gelderland / Sword scabbard fittings from Gelderland	86
28	Ein überraschtes Gesicht / Een verbaasd gezicht / A surprised face	88
29	Eine Belohnung nach 25 Jahren / Een beloning na 25 jaar / A reward after 25 years ...	90
30	Wenn Wände sprechen könnten / Als muren konden praten / If walls could talk	92
31	Blickfang / Blikvanger / Eye-catcher	94
32	Germanicus in Dunkelblau / Germanicus in donkerblauw / Germanicus in dark blue	96
33	Siegesdenkmal / Overwinningsmonument / Victory Monument	98
34	Grabstein für drei Aurelii / Grafsteen voor drie Aurelii / Tombstone for three Aurelii	100
35	Schale mit tausend Blumen / Kom met duizend bloemen / Bowl with a thousand flowers	102
36	Eigentum von Aquillius / Eigendom van Aquillius / Property of Aquillius	104
37	Zum Wohl! / Proost! / Cheers!	106
38	Goldener Ehering aus dem Grab einer Frau / Gouden trouwring uit een vrouwengraf / Golden wedding ring from a woman's grave	108
39	Würfel aus Bergkristall / Bergkristallen dobbelsteen / Rock crystal die	110
40	Kleine Bernsteinsulpturen aus dem Grab einer Frau / Barnstenen sculptuurtjes uit een vrouwengraf / Small amber sculptures from a woman's grave	112

41	Flasche mit Schlangenfadenverzierung / Flesje met slangdraadversiering / Bottle with snake-thread decoration	114
42	Komplizierter Haarschnitt / Ingewikkeld kapsel / Complicated hairdo	116
43	Drei silberne Kasserollen / Drie zilveren steelpannetjes / Three silver casseroles	118
44	Ziegelabrechnung des Quartus / Baksteennota van Quartus / Brick invoice from Quartus	120
45	Ein Ring aus Gagat / Een ring van git / A ring of jet	122
46	Grabstein an der Gabelung / Grafsteen op de splitsing / Tombstone at the river fork	124
47	Ein durstiger Satyr / Een dorstige satyr / A thirsty satyr	126
48	Armschutz aus Messing / Armbescherming van messing / Brass arm protection	128
49	Die Göttin des Sieges / Godin van de overwinning / Goddess of Victory	130
50	Im Rhein versunken / Verzonken in de Rijn / Submerged in the Rhine	132
51	Mit göttlichem Beistand / Met goddelijke bijstand / With divine assistance	134
52	Eine göttliche Hochzeit / Een goddelijke bruiloft / A divine wedding	136
53	Der Prahm von Xanten-Wardt / De praam van Xanten-Wardt / The flat bottom boat from Xanten-Wardt	138
54	Bären fürs Amphitheater / Beren voor het amfitheater / Bears for the amphitheatre	140
55	Ein römisches Geschütz / Romeins geschut / A Roman torsion weapon from Xanten	142
56	Aus dem Marschgepäck eines Soldaten / Uit de ransel van een soldaat / From a soldier's marching pack	144
57	Der Reiterhelm aus Xanten-Wardt / De ruiterhelm van Xanten-Wardt / Cavalry helmet from Xanten-Wardt	146
58	Furchterregende Medusa / Angstaanjagende Medusa / Terrifying Medusa	148
59	Vergoldeter Greif / Vergulde griffioen / Gilded Griffin	150
60	Ein Aureus aus der Stadt Trajans / Een Aureus uit de stad van Trajanus / An Aureus from the city of Trajan	152
61	Mehrzweckschuh / Veelzijdige schoen / Multi-purpose footwear	154
62	Holzobjekte für den Alltag / Houten voorwerpen voor dagelijks gebruik / Wooden artefacts for daily use	156

63	Begehrtes Sammlerobjekt / Begeerd verzamelobject / A sought-after collector's piece	158
64	Verborgen und wiederentdeckt / Verborgen en herontdekt / Hidden and rediscovered	160
65	Marcus Caelius / Marcus Caelius / Marcus Caelius	162
66	Römischer Eimer für einen germanischen Krieger / Romeinse emmer voor een Germaanse krijger / Roman situla for a Germanic warrior	164
67	Mit Konstantin „verbandelt“ / ‘Verbonden’ met Constantijn / ‘Connected’ to Constantine	166
68	Service aus sechzehn Gläsern / Servies van zestien glazen / Set of sixteen glasses	168
69	Ein Geschenk für den Kommandeur / Een geschenk voor de commandant / A gift for the commander	170
70	Helme vom Schlachtfeld / Helmen van het slagveld / Helmets from the battlefield	172
71	Kulthand für Jupiter Dolichenus / Cultushand voor Jupiter Dolichenus / Cultic hand for Jupiter Dolichenus	174
72	Schmuck am Bau / Versiering op het gebouw / Ornamentation on the building	176
73	Schutz vor Schwerthieben / Bescherming tegen zwaardhouwen / Protection against sword thrusts	178
74	Salböl für die Toten / Zalfolie voor de doden / Perfumed oil for the dead	180
75	Grabstein des Feldzeichenträgers Oclatius / Grafsteen van veldtekendragers Oclatius / Tombstone of standard bearer Oclatius	182
76	Bacchus auf der Waage / Bacchus op de weegschaal / Bacchus on the scales	184
77	Ein Service für den Wein / Een servies voor de wijn / A service for wine	186
78	Weihung für Mithras / Wijding aan Mithras / Dedication to Mithras	188
79	Gesichtsmaske eines Reiterhelms / Gezichtsmasker van een ruiterhelm / Face mask of an equestrian helmet	190
80	Merueifas Prachtgefäß / Merueifa's prachtige glasbeker / Merueifa's splendid vessel	192
81	Grabdenkmal des Lucius Poblicius / Grafmonument van Lucius Poblicius / Tomb of Lucius Poblicius	194
82	Aus einer Luxusvilla / Uit een luxe villa / From a rich villa	196
83	Trinke, lebe schön immerdar! / Drink, leef mooi voor altijd / Drink, live beautifully forever	198
84	Grab am Severinstor / Graf bij de Severinspoort / Grave at the Severin Gate	200

85	Herkules fährt mit / Hercules rijdt mee / Hercules rides along	202
86	Siegesmal im Kleinformat / Overwinningsmonument in klein formaat / Pocket sized victory monument	204
87	Geflügelte Glücksbringer / Gevleugelde geluksbrenger / Winged good luck charm	206
88	Webgewichte aus dem Flottenlager / Weefgewichten uit de vlootbasis / Weaving weights from the fleet headquarter	208
89	Leder aus dem Schlamm / Leer uit de modder / Leather from the muddy soil	210
90	Der Kaiser Septimius Severus ist anwesend / Keizer Septimius Severus is aanwezig / The Emperor Septimius Severus is present	212
91	Goldring eines <i>optio</i> / Gouden ring van een <i>optio</i> / Gold ring of an <i>optio</i>	214
92	Ein Partyraum im Legionslager? / Een feestzaal in het legioenskamp? / A party room in the legionary camp?	216
93	Der Bonner Goldhort / De goudschat van Bonn / The Bonn gold hoard	218
94	Ein sorgfältig aufbewahrtes Glasgefäß / Een zorgvuldig bewaard glazen mengvat / A carefully preserved glass vessel	220
95	Rhenus bicornis / Rhenus bicornis / Rhenus bicornis	222
96	Gekauftes Glück – Bonner Liebesgrüße / Gekocht geluk – Liefdesgroeten uit Bonn / Purchased affection – Love greetings from Bonn	224
97	Wenn Frauenpower hilft / Als vrouwenpower helpt / When women's power helps	226
98	Ein Offizier am Rhein / Een officier aan de Rijn / An officer on the Rhine	228
99	In tragender Funktion / In dragende functie / In supporting function	230
100	Ein Mailänder in Bonn / Een Milanees in Bonn / A Milanese in Bonn	232
	Autoren / Auteurs / Authors	234
	Literaturhinweise / Literatuurverwijzingen / Literature references	235
	Objekthinweise / Literatuur per object / Object references	235
	Abbildungsnachweise / Fotoverantwoording / Photo credits	239
	Museen und Besucherzentren / Musea en bezoekerscentra / Museums and Visitor Centres	240